

Регіоналізація у глобальному просторі

Чжан Юєн

**ДЕСЯТЬ РОКІВ
ПІСЛЯ ЕТНІЧНОГО КОНФЛІКТУ
В ПІВДЕННОМУ КИРГИЗСТАНІ:
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ
ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ****Резюме**

Зазначено, що у червні 2010 р. на півдні Киргизстану виник жорстокий етнічний конфлікт, що спричинив майнові збитки та призвів до великих жертв. Вказано, що причини етнічного конфлікту охоплюють як історичні, так і суб'єктивні фактори, особливо помилки тимчасового уряду. Проаналізовано причини та наслідки цього етнічного конфлікту на основі релевантної інформації і звітів, які подали міжнародні ЗМІ. Обґрунтовано, що цей етнічний конфлікт не тільки мав великий негативний вплив на соціальну стабільність Киргизстану, а й поставив під загрозу безпеку в Центральній Азії. Констатовано, що такий національний конфлікт став уроком для політиків і зараз уряди Киргизстану та Узбекистану працюють над покращенням відносин між двома країнами й відповідними етнічними групами.

Ключові слова

Киргизстан, Узбекистан, етнічні конфлікти, «Ошська ініціатива».

© Чжан Юєн, 2020.

Юєн Чжан, PhD, викладач, Школа політики та міжнародних відносин, Інститут досліджень Центральної Азії, Університет Ланчжоу, Китай. E-mail: zhangyuayan04@126.com.

Класифікація за JEL: F51, F52.

Як відомо, 2020 р. – це десята річниця етнічного конфлікту на півдні Киргизстану. За десять років посадовці цієї країни та різні незалежні міжнародні організації опублікували понад 10 звітів про розслідування щодо нього (Human Rights Watch, 2010; International Crisis Group, 2010; Ошская Инициатива, 2011; Фергана информационное агентство, 2011; Freedom House, 2012). Проте думки про перебіг та причини виникнення інциденту відрізняються й існують відмінні версії щодо кількості жертв та обсягу майнових збитків, що спричинило значні труднощі при аналізі інциденту. Використовуючи звіти про розслідування міжнародних ЗМІ, автор застосовує порівняльний метод дослідження для аналізу причин і наслідків етнічного конфлікту на півдні Киргизстану з метою висловлення власних роздумів із приводу цього етнічного конфлікту на його десяту річницю.

Огляд етнічних конфліктів на півдні Киргизстану

6 квітня 2010 р. опозиція в Бішкеку, столиці Киргизстану, розпочала так звану «Народну революцію» (це найбільш поширена офіційна назва «квітневого інциденту» в Киргизії). Поліція та силовики відкрили вогонь по учасниках акцій, що призвело до 77 смертей у Бішкеку (Sputnik news, 2015) і численних постраждалих в інших містах. Водночас уряд заарештував кількох лідерів опозиції, а вона у відповідь на це зібрала більше людей, щоб протистояти йому. Опозиція окупувала будівлю уряду. Деякі правоохоронні органи припинили роботу та перейшли на бік протестувальників. У регіоні масово здійснювалися пограбування й підпали, опозиція спалила резиденцію Бакієва. Пізніше опозиція створила тимчасовий уряд на чолі з Отунбаєвою і заявила про повний контроль над країною. Увечері 8 квітня президент Бакієв був змушений тікати на південь. Вже ввечері 15 квітня він вилетів із Джалал-Абада до південного міста Тараз (Казахстан). У результаті 16 квітня Бакієв оголосив про свою відставку.

Коли люди думали, що ситуація в Киргизстані налагодилася, 11 червня у м. Оші (другій столиці), Ошській та Джалал-Абадській областях на півдні

країни виник серйозний конфлікт між киргизькими й узбецькими етнічними групами. Найбільшою інтенсивністю він характеризувався вночі з 11 на 12 червня, тобто доволі недовго, але після цього конфлікт тривав більше, ніж тиждень. Про причину інциденту висловлювалися різні думки, серед яких найбільш правдоподібною видається заява «Human Rights Watch» (2010): «Він [конфлікт] вперше розпочався в клубі у центрі міста Ош, викликаний бійкою між киргизькими та узбецькими юнаками, які грали в азартні ігри, і швидко поширився на решту Оша й деякі інші міста на півдні країни».

Після інциденту міжнародна спільнота та народ Киргизстану настійно вимагали проведення розслідування, щоб дізнатися правду про нього і та притягнути винних до відповідальності. Так, 12 липня Роза Отунбаєва, тимчасовий президент, видала указ, в якому висловлено заклик провести національне розслідування щодо причин та наслідків «червневого інциденту» і сформувані рекомендації для його уникнення. Передусім було створено Національну комісію з питань розслідування цих трагічних подій. До її складу входили соціологи, політики, експерти з питань права та безпеки, представники правозахисних організацій Киргизстану, засобів масової інформації й соціокультурних організацій. Вони двічі відвідали місце конфлікту на півдні Киргизстану, щоб провести польові розслідування та отримати докази. Крім цього, було зроблено візити до керівників органів центрального уряду й органів місцевого самоврядування, представників органів розвідки та безпеки, освітніх установ, закладів охорони здоров'я й представників ЗМІ в м. Оші, м. Джалал-Абаді, Ошській і Джалал-Абадській областях. Комісія також зустрілася з іншими відповідними міжнародними організаціями (УВКБ ООН, ЄС, «Amnesty International» та ін.) й обмінялась думками і висновками. У підсумку ця Комісія опублікувала «Висновки Національної комісії щодо трагічних подій, що сталися на півдні Республіки у червні 2010 року» в січні 2011 р. Водночас, цивільні активісти киргизьких та узбецьких етнічних груп у жовтні 2010 р. створили у м. Ташкенті (Узбекистан) незалежну слідчу групу «Ошська ініціатива». За їхніми висновками у січні 2011 р. видано «Звіт про результати незалежного громадського розслідування подій у Киргизстані в червні 2010 р.». Свідчення про «червневий інцидент» у цих двох доповідях доволі різні. Спираючись на перехресний аналіз таких двох звітів, автор дослідив причини і наслідки «червневого інциденту».

Причини виникнення етнічного конфлікту на півдні Киргизії

Етнічний конфлікт на півдні Киргизстану – це найбільш серйозний етнічним конфлікт, що виник за майже 30 років з часу здобуття країною незалежності. Причини його поширення дуже складні. Вони охоплюють як історичні фактори, серед яких етнічна ворожнеча й вплив етнічної політики колишнього Радянського Союзу, так і сучасні фактори, до яких належать: конфлікт між Киргизстаном та Узбекистаном, причетність організованих злочинних груп і екстремістів, помилки тимчасового уряду. Слід зазначити, що хоча «червневий інцидент» виявився як етнічний конфлікт між киргизькими й узбецькими етнічними групами, етнічний конфлікт не є основною суперечкою у цьому разі. Підґрунтям для нього був також вплив давніх соціальних конфліктів у Киргизії та конфліктів між Киргизстаном і Узбекистаном. Участь місцевих екстремістів й організованих злочинних груп значно загострила місцеві етнічні відносини, тоді як слабкий контроль тимчасового уряду за ситуацією на півдні та неадекватність його заходів, безперечно, зумовили поширення конфлікту.

По-перше, між киргизькими й узбецькими етнічними групами спочатку не було значної ворожнечі. У колишньому Радянському Союзі між ними виникали певні суперечки з питань національної делімітації та поширення відповідних інтересів, але етнічні відносини загалом були гармонійними. Хоча подія в м. Оші у 1990 р. викликала напругу в етнічних відносинах, після здобуття незалежності країн Центральної Азії кількість етнічних сутичок зменшилася, а шлюби між етнічними групами вже не були рідкістю. Отже, можна стверджувати, що історична ворожнеча киргизьких і узбецьких етнічних груп мала певний вплив на початок «червневого інциденту», але вона не стала його головною причиною.

Киргизстан – це багатоетнічна країна, що налічує 80 етнічних груп, з яких киргизи є основною. Згідно з даними, оприлюдненими Національним статистичним комітетом Киргизії у 2009 р. (2009), населення Киргизстану становить 5 млн. 363 тис. осіб, з яких киргизів – 3 млн. 805 тис. осіб, узбеків – 768 тис. осіб, що дорівнює відповідно 70,9% й 14,3% від загальної кількості населення. Понад 90% узбеків у Киргизстані проживають у південній частині країни. Розподіл населення на півдні держави виглядає таким чином: в Ошській області киргизи становлять 68,6%, а узбеки – 28%; у м. Оші на киргизів припадає 47,9%, а на узбеків – 44,2%; у Джалал-Абадській області частка киргизів дорівнює 71,7%, а узбеків – 24,8% від загальної кількості населення (Фергана інформаційне агентство, 2011).

Киргизи й узбеки – це дві найбільші етнічні групи в Киргизії. Хоча виявляються відмінності в етнічних характеристиках, в історії між ними виникало не так багато конфліктів. Узбеки як землероби переважно живуть у південних

регіонах Киргизстану, зокрема в м. Оші, Ошській та Джалал-Абадській областях, де вони здавна були мешканцями і зазнали глибокого впливу ісламу з VIII ст. Киргизи як кочівники прийшли на цю територію пізніше. Спочатку вони сповідували шаманізм, а приймати іслам киргизи почали в XVI ст. Вплив ісламу в Киргизії був відносно невеликим. Після того, як імперська Росія завоювала Центральну Азію, киргизький народ зазнав більшого впливу російської культури внаслідок проведення політики русифікації у Центральній Азії. До завоювання Росією цієї території три ханства на півдні Середньої Азії – Хівинське ханство, Бухарське ханство та Кокандське ханство – представляли династії, які започаткували узбеки у владних органах. Тоді статус киргизів був значно нижчим, ніж в узбеків, у політичній, економічній і релігійній сферах. Однак відносно схожі культурні традиції й національний менталітет склалися в обох етнічних груп у цей період історії. До того ж, оскільки національна свідомість киргизьких і узбецьких етнічних груп ще не була сформована, хоч між ними виникали політичні, економічні й культурні суперечності, їх конфлікти траплялися переважно між різними племенами, а не між киргизькими та узбецькими етнічними групами (Yiqiang, 2010).

Після жовтневого перевороту радянський уряд почав здійснювати етнічно-територіальний поділ у Середній Азії, на основі якого він створив п'ять національних республік: Казахську Автономну Радянську Республіку, Узбецьку Радянську Республіку, Національну автономну префектуру Киргизії (вона стала республікою у 1926 р.), Туркменську Радянську Республіку і Таджикицьку Радянську Автономну Республіку. Цей захід відіграв дуже важливу роль у пробудженні національної свідомості різних етнічних груп Центральної Азії та зміцненні їх національної належності. Однак через історичне переплетіння різних етнічних груп було важко визначити межі автономних регіонів будь-якої нації, що спричинило багато прикордонних проблем. Одним важливим питанням стала передача м. Ош з високою концентрацією узбеків Киргизькій Республіці. В той час узбеки висловились проти цього, вказавши, що Ош традиційно є рідним містом для узбеків і було би неправильно, щоб уряд віддав їх дім киргизькому народові. У Радянському Союзі публічно це незадоволення було придушено швидко без завдання серйозних наслідків, але проблема залишилася. Починаючи з етнічно-територіального поділу в 1924 р. узбеки на півдні Киргизстану вимагали передачі м. Ош Узбецькій Радянській Республіці та періодично починали сутички з місцевими киргизами.

4 червня 1990 р. інцидент, а саме подія, яка відбувалася у м. Ош, у південній частині Киргизької Республіки, шокувала весь Радянський Союз. Причина його виникнення була простою: узбеки й киргизи боролися за будівельні землі спочатку в м. Оші та навколо нього, а потім в м. Узгені. Проте заворушення швидко поширилися на інші міста. Велика кількість киргизів і узбеків брала участь у конфлікті в м. Узгені, м. Джалал-Абаді та м. Оші. Навіть зараз немає детальної офіційної інформації про цю подію. За даними Міністерства внутрішніх справ Киргизької РСР і МВС колишнього СРСР, у ході заворушень 1990 р. загинуло 305 осіб, 1371 людина отримала поранен-

ня (Рахімов, 2015). У той час уряд Радянського Союзу направив війська для того, щоб взяти ситуацію під контроль силою (на той час понад 20 000 узбеків Узбецької РСР намагалися дістатися до м. Оша, щоб підсилити своїх співвітчизників, але їм завадили це зробити). Серйозні наслідки інциденту все одно були. Після цього міграція молодих киргизів та узбеків до кварталів, сіл і містечок із відносно зосередженим етнічним населенням протилежної групи зумовила погіршення етнічних відносин між киргизькими та узбецькими етнічними групами. Зазначимо, що цей випадок був спричинений не загостренням етнічних конфліктів, а соціально-економічними проблемами. Бездіяльність уряду Киргизької РСР на той час стала важливою причиною поширення конфлікту (Фергана інформаційне агентство, 2011). Після здобуття незалежності країн Центральної Азії етнічні конфлікти між киргизами й узбеками були рідкісними, а шлюби між ними – доволі поширеними.

По-друге, прийнята після незалежності Киргизії політика «киргизи передусім» загострила конфлікт інтересів етнічних груп киргизів і узбеків, що також вплинуло на гармонію відносин між Киргизстаном та Узбекистаном, і відносини між двома країнами погіршилися. Це відповідно ще більше стимулювало погіршення етнічних відносин між киргизькими та узбецькими етнічними групами в межах Киргизької Республіки.

Після отримання незалежності Киргизстаном, коли будувалася національна держава, статус і домінування киргизів постійно зміцнювались через політичну, економічну, культурну й іншу політику, тоді як інтереси узбецької, російської та інших меншин різною мірою були придушені. Це викликало сильне невдоволення з їх боку. Багато росіян виїхали з Киргизстану, що спричинило втрату великої кількості кваліфікованих кадрів. Це стало серйозним ударом по соціально-економічному розвитку Киргизії. Росіяни й інші європейські народи (українці, білоруси, німці) виїхали, залишивши вакантні посади в деяких регіонах і галузях економіки Киргизстану.

З точки зору мови та культури, конституція Киргизстану передбачає не тільки те, що киргизька мова є державною, а й те, що лише особи, які вільно володіють державною мовою, можуть брати участь у виборах президента. Узбеки просили уряд надати узбецькій мові статус державної та захистити їх культурні традиції й права на життя і працю, але їх вимоги все ще не були повністю виконані.

Що стосується політики, то киргизький президент, прем'єр-міністр, спікери обох палат парламенту та лідери важливих національних органів, такі як міністр закордонних справ і міністр оборони, – всі киргизи. У лютому 1995 р. були обрані перші депутати парламенту Киргизії. З 78 депутатів киргизи становили близько 90% (тоді як киргизам належало лише 52,4% від загальної чисельності населення країни) (The Research Office of the United Front Work Department, 2010). Рівень представництва узбеків у центральних та місцевих органах влади не відповідає їх фактичній кількості. Узбеки мають найнижчий відсоток чиновників у військових структурах, органах безпеки,

управліннях внутрішніх справ, податкових органах, фінансових відомствах, прокуратурах і судових відомствах (Фергана інформаційне агентство, 2011). Після створення тимчасового уряду в 2010 р. узбецький лідер заявив, що узбеки виграють 10 місць у парламенті Киргизії, але тимчасовий уряд швидко призначив провладних киргизів губернаторами Ошської й Джалал-Абадської областей, що призвело до сильного невдоволення серед місцевих узбеків.

Економічний розвиток Киргизстану є незбалансованим, особливо з точки зору півночі та півдня. Економічний рівень розвитку на півночі вищий, ніж на півдні, тоді як галузевий розподіл також дуже нерівномірний. Розглядаючи всю країну вкажемо, що північний регіон, де зосереджена більшість киргизів, більш розвинений. Бішкек (столиця № 1) був економічним та культурним центром з часів Радянського Союзу, і промислові райони Киргизії розташовані переважно на півночі. На півдні переважають сільське господарство і тваринництво. Що стосується галузевих відмінностей, то узбеки здебільшого займаються громадським харчуванням, готелями, транспортом, зв'язком, будівництвом, торгівлею та текстилем, але більшість з них належить до підприємців, тоді як киргизи мають перевагу в національних державних установах, правоохоронних органах і органах безпеки. В останні роки з розвитком урбанізації в Киргизстані велика кількість фермерів переїхала до міст на роботу, що посилює конкуренцію на ринку праці. Це поширена проблема, яка виникла у процесі соціально-економічного розвитку, але вона виявляється у формі етнічних конфліктів. Крім цього, у державних установах Киргизії є серйозні проблеми з корупцією. За даними «Transparency International», на кінець 2009 р. Киргизстан займав 162 місце з 180 країн у цьому аспекті (Transparency International, 2009). Це показує, що рівень корупції тут дуже високий. Узбеки в секторі бізнесу та торгівлі часто страждають від вимагання хабарів урядовцями. Їх економічні права й інтереси ефективно не захищені від уряду, що робить узбеків дуже незадоволеними.

Після здобуття незалежності країн Центральної Азії прикордонні питання і питання розподілу води, що залишилися від розпаду Радянського Союзу, стали значними перешкодами у відносинах між Киргизстаном та Узбекистаном. Час від часу ці питання впливали на етнічні відносини між етносами на півдні Киргизстану. Узбеки завжди вважали, що м. Ош має входити до території Узбекистану. Посадовці й цивільні особи Узбекистану неодноразово пред'являли територіальні претензії на м. Ош. У відповідь на це уряд Киргизії оголосив м. Ош другою столицею у 2000 р. Президент і уряд Киргизії також створили місцеві відомства для зміцнення концепції м. Оша як території Киргизстану. Водночас узбеки на півдні Киргизстану ігнорували накази та розпорядження уряду Киргизії з підтримкою географічно суміжного Узбекистану. Ошська і Джалал-Абадська області майже вийшли з-під контролю, особливо коли між Узбекистаном та Киргизстаном виникли суперечки.

До того ж, Киргизстан і Узбекистан мають проблеми з розподілом водних ресурсів із Сирдар'ї. Киргизстан знаходиться на північ від головної річки Сирдар'я. Він використовує водні ресурси переважно для виробництва електроенергії, а пік споживання води настає взимку. Тим часом на південь від цієї ріки Узбекистан використовує воду переважно для зрошення, а період пікового використання води – навесні та влітку. Найбільш серйозне протистояння спостерігалось навесні 2000 р. У той час Узбекистан організував військові навчання біля кордону і заявив, що метою навчань було захоплення греблі. У відповідь на це Киргизстан оприлюднив повідомлення про те, що якщо Узбекистан розпочне навчання, то Киргизстан підірве греблю та занурить Узбекистан у повінь. Хоча дві сторони насправді цього не зробили, така жорстка позиція відображала напругу між ними. Цілком природно, що відносини між двома країнами безпосередньо впливають на відносини між двома національностями у двох країнах. Суперечка між двома країнами призвела до посилення суперечностей між узбеками й киргизами в Киргизії, і те ж саме можна було спостерігати в Узбекистані.

Нарешті, «квітневий інцидент» у 2010 р. призвів до заворушень у Киргизстані. Контроль тимчасового уряду над півднем був значно ослаблений. Організовані злочинні угруповання та екстремісти скористалися можливістю спровокувати етнічні конфлікти, що безпосередньо спричинило швидке поширення етнічних конфліктів на півдні й посилення їх інтенсивності та локальної напруженості. Бездіяльність тимчасового уряду є також однією з важливих причин поширення «червневого інциденту».

Після перевороту 7 квітня 2010 р. Бакієв і його прихильники протистояли тимчасовому уряду на півдні. Колишній президент Бакієв походить з півдня, тому він мав там багато прихильників – киргизів та узбеків. Вони спільно виступали проти тимчасового уряду. 13 травня прихильники Бакієва (деякі з яких були озброєні) захопили урядові будівлі в Ошській, Джалал-Абадській і Баткенській областях. Тимчасовий уряд Киргизії звинуватив молодшого сина Бакієва – Максима – в наданні 30 млн. дол. прихильникам Бакієва з метою використання етнічних конфліктів для створення хаосу та здійснення тиску на тимчасовий уряд, але конкретні факти цього вони не надали. У доповіді «Ошської ініціативи», зокрема, стверджується, що «червневий інцидент» був затверджений і спланований окремими киргизькими політиками, лідерами організованих злочинних груп країни та прихильниками колишнього президента Бакієва разом (Ошская Инициатива, 2011). Сумнівно, чи спровокував цей етнічний конфлікт Бакієв. Можливо навіть те, що тимчасовий уряд хотів розділити його прихильників за допомогою етнічних конфліктів. Згідно зі звітом «Ошської ініціативи», посадові особи тимчасового уряду здійснили багато безвідповідальних виступів перед початком конфлікту, а свідки конфлікту підтвердили, що в ньому брали участь поліція й солдати південного регіону (Ошская Инициатива, 2011). Незалежно від того, чи був цей етнічний конфлікт спровокований Бакієвим, чи тимчасовим урядом з політичною метою,

об'єктивним результатом стало порушення громадського порядку на півдні Киргизстану.

Згідно зі звітом «Ошської ініціативи», під час конфлікту було виявлено, що велика кількість найманців розстрілювала та вбивала мирних жителів. Серед вбивць були як узбеки, так і киргизи. Їх намір був очевидним: сприяти етнічним конфліктам та отримувати прибуток від ситуації. Досі важко з'ясувати, хто найняв цих осіб і ким вони були насправді. Однак деякі ознаки підтверджують та багато аналітиків вважають, що групи наркоторговців і екстремістів на півдні Киргизії, ймовірно, були залучені ззовні. У звіті «Ошської ініціативи» зазначається, що етнічний конфлікт здійснювався окремими особами нижчого соціального прошарку із віддалених і бідних районів країни спільно із працівниками киргизьких правоохоронних органів та збройних сил і членами угруповань організованої злочинності (Ошская Инициатива, 2011). Ош є важливим центром розповсюдження наркотиків у Центральній Азії. Велика кількість афганських наркотиків потрапляє у Казахстан, Росію та Європу через м. Ош. Деякі ЗМІ висловлюють припущення про те, що режим Бакієва певною мірою контролював групи наркобізнесу й отримував від них прибуток. Після відходу Бакієва групи наркобізнесу, які все ще його підтримували, брали участь в етнічних конфліктах і нападах на новий режим на півдні. З допомогою значних коштів та зброї груп наркоторговців, їх здатність брати участь у конфліктах значно зростає порівняно з іншими. Важко здійснити більш точний аналіз й оцінювання цього фактора через відсутність додаткової інформації.

Тимчасовий уряд Киргизії, безперечно, також має нести відповідальність за «червневий інцидент». Об'єктивно кажучи, він щойно був створений і не мав на той час достатнього контролю над півднем. Це надало можливість для діяльності екстремістів й організованих злочинних угруповань, серед яких синдикати торгівлі наркотиками на півдні країни. Однак це не знімає відповідальності з тимчасового уряду повністю. У регіонах, де етнічні відносини є крижкими та чутливими, як, наприклад, у м. Оші, будь-які помилки в управлінні, навіть випадкові, можуть спричинити вибухові конфлікти. В кінці травня 2010 р. ОБСЄ сформулювала стратегію запобігання етнічним конфліктам на основі ознак нестабільності, що вже з'явилися на півдні Киргизстану, і провела зустрічі в м. Бішкеку та м. Оші, запросивши чиновників і різних представників громад для спілкування й координації з метою запобігання конфлікту. ОБСЄ рекомендувала тимчасовому уряду якнайшвидше вжити заходів для запобігання подальшому погіршенню міжетнічних відносин. Однак рекомендації ОБСЄ не викликали реакції з боку тимчасового уряду, який не вжив жодних відповідних заходів. Крім цього, правоохоронні органи, такі як поліція на півдні, не зробили рішучих кроків, щоб негайно припинити заворушення після першого конфлікту для уникнення його поширення. «Ошська ініціатива» навіть звинуватила киргизьких силовиків в участі у цьому конфлікті.

Наслідки етнічних конфліктів на півдні Киргизії

Результати двох розслідувань суттєво відрізняються щодо розвитку, конкретних причин, порушників, відповідальних осіб, жертв та економічних втрат внаслідок цього етнічного конфлікту в Киргизстані. Відповідно до обмежених матеріалів, доступних на сьогодні, автору все ще важко провести всебічний і детальний аналіз такого етнічного конфлікту. Однак несприятливий вплив, спричинений цим етнічним конфліктом, є очевидним. Він не тільки призвів до величезних негативних наслідків для етнічних відносин та соціальної стабільності Киргизстану, а й вплинув на забезпечення безпеки і протистояння тероризму в Центральній Азії. Водночас конфлікт також спонукав уряди Киргизстану та Узбекистану до роздумів.

По-перше, Киргизстан став прямою жертвою такого етнічного конфлікту. Внаслідок цього його внутрішні етнічні відносини і соціальна стабільність погіршилися, а відносини між Киргизстаном та сусідніми країнами зазнали негативного впливу. такий конфлікт ще більше посилив ненависть між киргизькими й узбецькими етнічними групами, і цю ненависть буде важко подолати за короткий термін. Через більші жертви й економічні втрати узбеків у цьому конфлікті більше узбеків можуть приєднатися до лав Ісламського руху Узбекистану та «Хізбут-Тахрір» і таким чином ще більше посилити владу терористичних організацій, що буде серйозним викликом для киргизького уряду. Цей конфлікт також знизить опір уряду Киргизії при вирішенні національних етнічних питань, оскільки навіть певна неухважність може викликати нові етнічні конфлікти. До того ж, багато жителів, які покинули свої домівки під час конфлікту, стануть локальними чи міжнародними біженцями. Як правильно розселити таких біженців вдома та за кордоном, особливо біженців, які були за кордоном під час заворушень і повертаються, також є ключовим питанням, з яким має зіткнутися уряд Киргизії.

Транснаціональні біженці, які втекли під час киргизьких заворушень, також негативно вплинули на відносини Киргизії із сусідами. У Киргизстану є чотири сусіди: Узбекистан, Казахстан, Таджикистан та Китай. Між Киргизстаном і Узбекистаном вже існувала напруга через невирішені суперечки щодо території й води, коли виник конфлікт. Цей етнічний конфлікт, безсумнівно, погіршив їхні відносини. Відносини між Киргизстаном і Таджикистаном завжди були прохолодними. Відносини Киргизстану з Казахстаном були більш тісними, але вони також погіршилися після «квітневого інциденту».

По-друге, цей етнічний конфлікт призвів до великої кількості жертв та значних збитків, які негативно вплинули на економічний розвиток Киргизстану, а економічний розрив між північчю і півднем продовжував поглиблюватися. Киргизстан – це бідна гірська країна. У перші дні своєї незалежності уряд

Киргизії амбіційно запровадив ринкову економіку, але процес трансформації відбувається важко через тривале використання планово-командної моделі економіки. Це також посилює зростаючий економічний розрив між північчю та півднем і щораз більш помітні етнічні протистояння. Зміна режиму в 2010 р., особливо етнічний конфлікт, що стався у червні, призвела до скорочення ВВП за цей рік на 0,5% та збільшення дефіциту бюджету до 11% ВВП (The World Factbook, 2014). На півдні сільськогосподарське виробництво, інфраструктура й торговельна діяльність зазнали великих збитків.

По-третє, багато підприємств торгівлі зброєю і боєприпасами на півдні Киргизії були розграбовані під час конфлікту. Якщо ці кошти й зброя потрапили до ІРУ, Ісламського руху Східного Туркменістану, «Хізбут-Тахріра» та інших «трьох сил», то це неминуче позначиться на безпеці й контртерористичних заходах у Центральній Азії загалом та Ферганській долині зокрема. Так, Роза Отунбаєва у своєму інтерв'ю зазначила, що в маленькому місці «Майлі-Сай» (на північ від м. Джалал-Абада) було вкрадено 3 тис. од. зброї з арсеналу (Аманалієв, 2010). Таких випадків траплялося багато. Крім цього, під час такого конфлікту було підготовлено велику кількість озброєних повстанців-агресорів. Пізніше значна частина цих осіб приєдналася до «Ісламської держави». Їх повернення загрожує Киргизії й всьому регіону Центральної Азії.

Нарешті, такий етнічний конфлікт ставить перед урядами Киргизстану та Узбекистану завдання покращити відносини між двома країнами і відносини між киргизами й узбеками. За часів Атамбаєва уряд Киргизстану почав вживати заходів, спрямованих на покращення відносин між цими двома етнічними групами, але через свіжість конфлікту – населення півдня все ще переживало горе – ефект не був очевидним та обидві основні етнічні групи трималися осторонь одна одної. Відносини між двома країнами і двома основними етнічними групами в Киргизстані помітно покращилися лише після того, як Сооронбай Жеєнбеков та Шавкат Мірзійоєв стали президентами відповідно у жовтні 2017 р. і грудні 2016 р.

Наголос Жеєнбекова на економічному розвитку південного Киргизстану та його покарання за розпал етнічних конфліктів і розповсюдження відео-записів щодо конфлікту дали добрі результати. З нагоди восьмої річниці етнічного конфлікту в 2018 р. він опублікував лист до населення країни, в якому наголошено: «Трагедія червня 2010 р. має бути величезним уроком для всіх нас» (Фергана інформаційне агентство, 2018). Після обрання на посаду президента Мірзійоєв зробив розвиток дружніх відносин із сусідами в Центральній Азії пріоритетним завданням у зовнішній політиці. Відносини між Узбекистаном та Киргизстаном становили важливу частину такого процесу. Спільними зусиллями цих двох президентів дві країни разом розпочали військові маневри на кордоні й підписали прикордонний договір на основі принципів добросусідства, взаємоповаги і визнання інтересів обох сторін (Ларин, 2019). З урегулюванням прикордонного питання між цими двома країнами та

зростанням взаємної довіри відносини між киргизами та узбеками на півдні Киргизстану покращилися, але для повного подолання ненависті потрібна не лише певна кількість часу, а й спільні зусилля урядів Киргизстану та Узбекистану.

Висновки

На основі наведеного вище аналізу можна зробити такі висновки.

По-перше, етнічний конфлікт, що виник на півдні Киргизстану десять років тому, мав політичні наслідки. Нетрадиційна зміна політичного режиму в квітні 2010 р. створила умови для виникнення конфлікту на півдні країни і не сприяла його швидкому й ефективному врегулюванню тимчасовим урядом, що призвело до загострення конфлікту. Інакше кажучи, події квітня 2010 р. та червня 2010 р. є контекстуально пов'язаними.

По-друге, три основні фактори призвели до виникнення і поширення етнічного конфлікту на півдні Киргизії. Перший фактор – це вплив колишньої радянської етнічної політики й історична ворожнеча між киргизами та узбеками. Другим фактором є політика пріоритетності киргизів, яка загострила конфлікт інтересів між двома основними етнічними групами на півдні Киргизстану і погіршила відносини між Киргизстаном й Узбекистаном. Третім фактором стала бездіяльність тимчасового уряду та втручання організованих злочинних груп і екстремістів.

По-третє, цей етнічний конфлікт негативно вплинув на розвиток Киргизії, безпеку й антитерористичну діяльність у Центральній Азії. Він сильно позначився не лише на національних відносинах, соціальній стабільності та економічному розвитку Киргизії, а й на відносинах Киргизстану із сусідніми країнами. Водночас розкрадання озброєнь та інтервенція терористичних угруповань під час конфліктів вже загрожували безпеці в Центральній Азії.

Нарешті, такий етнічний конфлікт змусив уряди Киргизстану й Узбекистану надати більшого значення відносинам між ними і двома їх основними етнічними групами. Завдяки зусиллям президентів Жеєнбекова та Мірзійоєва взаємна політична довіра між цими двома країнами значно зросла, і питання їх кордону було вирішено без перешкод, що забезпечило сприятливі зовнішні умови для покращення відносин між двома основними етнічними групами на півдні Киргизстану. До того ж, оскільки багато людей на півдні Киргизстану сильно постраждали від такого етнічного конфлікту, розпочалися заходи із вшанування пам'яті померлих та постраждалих, які організували громадяни. Відповідно, це допоможе зблизити киргизів і узбеків у Киргизстані.

Список використаної літератури

1. Аманалиев, А. (2010). *На юг Киргизии поставляется оружие из Таджикистана. Власти не противодействуют*. URL: <http://www.pr.kg/news/kg/2010/09/08/17218/>.
2. Ларин, И. (2019). Две тактики пограничного бытия в Центральной Азии. *Ритм Евразии*. URL: <https://www.ritmeurasia.org/news--2019-10-18--dve-taktiki-pogranichnogo-bytija-v-centralnoj-azii-45476>.
3. Ошская Инициатива (2011). *Доклад по результатам независимого общественного расследования июньских (2010) событий в Кыргызстане*. URL: <http://news.fergananews.com/archive/2011/oshini.doc>.
4. Рахимов, И. (2015). Ошские события 1990 года в Киргизии. *РИА Новости*. URL: <https://ria.ru/20150604/1067754280.html>
5. Фергана информационное агентство (2011). *Заключение Национальной комиссии по трагическим событиям, происшедшим на юге Республики в июне 2010 года*. URL: <https://www.fergananews.com/article.php?id=6871>.
6. Фергана информационное агентство (2011). *Отчет о работе временной депутатской комиссии Жогорку Кенеша Кыргызской Республики по выявлению и расследованию обстоятельств и условий, приведших к трагическим событиям, произошедшим в Республике в апреле-июне 2010 года, и даче им политической оценки*. URL: <http://news.fergananews.com/photos/2011/06/otchetMamytov.doc>.
7. Фергана информационное агентство (2011). *Справка независимой комиссии Омбудсмана (Акыйкатчы) Кыргызской Республики по изучению трагических июньских событий 2010 года, произошедших в Ошской, Жалал-Абадской областях и г. Ош*. URL: <http://news.fergananews.com/archive/2011/akuna.html>.
8. Фергана информационное агентство (2018). *Жээнбеков призвал кыргызстанцев извлечь урок из июньской трагедии 2010 года*. URL: <https://www.fergananews.com/news.php?id=30440>.
9. Freedom House, Правозащитный Центр «Мемориал», Norwegian Helsinki Committee (2012). «Хроника насилия: события июня 2010 г. на юге Кыргызстана (Ошский регион)». Доклад № 2. URL: <https://www.fergananews.com/news/photos/2013/06/774.pdf>.
10. Human Rights Watch (2010). *Where is the Justice? Interethnic Violence in Southern Kyrgyzstan and its Aftermath*. URL: http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/kyrgyzstan0810webwcover_1.pdf.

11. International Crisis Group (2010). *The Pogroms in Kyrgyzstan*. URL: [http://www.crisisgroup.org/~media/Files/asia/centralasia/kyrgyzstan/193%20The%20Pogroms%20in%20Kyrgyzstan.pdf](http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/asia/centralasia/kyrgyzstan/193%20The%20Pogroms%20in%20Kyrgyzstan.pdf).
12. National Statistical Committee of the Kyrgyz Republic (2009). *Population and Housing Census of the Kyrgyz Republic of 2009*, Bishkek.
13. The Research Office of the United Front Work Department of the Central Committee of the People's Republic of China (2010). Enlightenment of Kyrgyzstan's Unrest Caused by Ethnic Problems on China's National Work. *Journal of Chongqing Institute of Socialism*, no. 6.
14. Sputnik news (2015). *В Кыргызстане вспоминают о жертвах революции 2010 года*. URL: <https://tj.sputniknews.ru/asia/20150407/1015083492.html>.
15. Transparency International (2009). *Corruption Perceptions Index 2009*. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2009#>.
16. The World Factbook (2014). Kyrgyzstan. URL: https://cia_world_factbook_2014.enacademic.com/131/Kyrgyzstan.
17. Yiqiang, J. (2010). Impact analysis of tribal factors in Kirghizstan political transition [J]. *Russian, Central Asian & East European Studies*, no. 9.